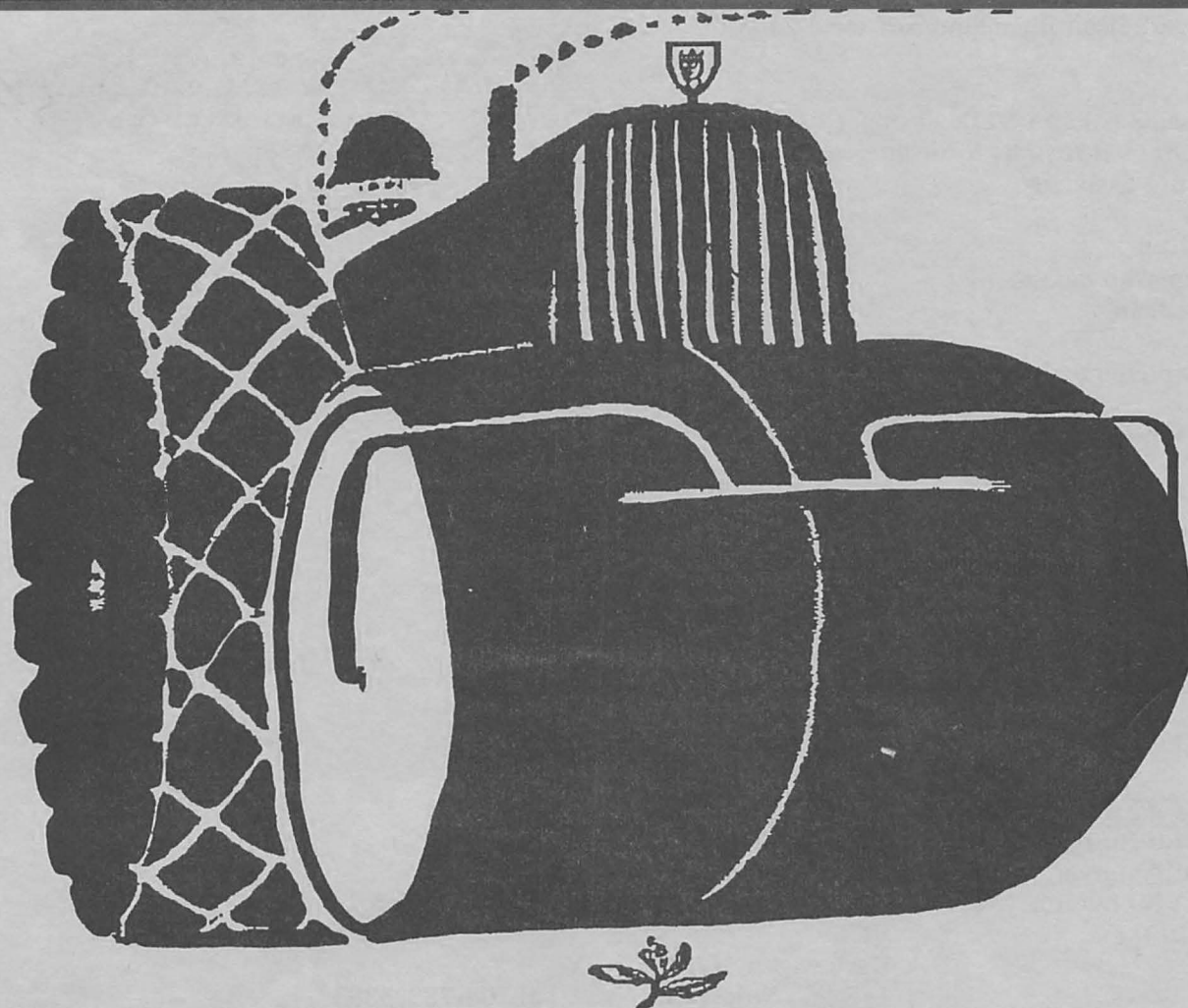

Den danska modellen

Den danska "Århus-ordningen" - kan den vara förebild för oss i STIL?

Sedan 60-talet har man hört att man i Danmark får pengar från kommunen för att anställa sina assistenter. Här beskriver vi närmare hur den danska lösningen ser ut.

Kort beskrivning

Enligt §48 av den danska sociallagstiftningen, "bistandsloven", är kommunerna ansvariga för att täcka de merkostnader som människor med funktionshinder möter i sin livsföring. I särskilda fall kan §48 stycke 3 tolkas av kommunerna på ett sätt som gör att kommunen kan betala ett fast månadsbelopp till personer med omfattande fysiska funktionshinder så att de kan bo hemma genom att anställa personliga assistenter för "omsorg, övervakning och ledsagning". Den här tolkningen av §48,3 har blivit känd som "Århus-

ordningen", eftersom Århus kommun har använt den mest av alla danska kommuner. Ungefär 100 personer i Århus och ca 250 personer i hela Danmark använder den här lösningen för sin personliga assistans.

Kommentar:

250 människor på ca 5 miljoner danska invånare betyder 50 personer/miljon invånare. För Sverige skulle det motsvara en personkrets på ca 400 personer. Det verkar mycket litet framför allt med tanken att den här lösningen har funnits i så många år i Danmark. Behovet måste säkert vara större. Varför personkretsen är så liten i Danmark framgår när man sätter sig in i de riktlinjer som reglerar behörigheten.

Syftet med ordningen

Syftet är "att hjälpa människor med omfattande funktionshinder att leva ett så normalt liv som möjligt i sin egen bostad och att även delta i aktiviteter utanför hemmet på samma sätt som andra medborgare."

Kommentar:

Lägg märke till att ordningen lämnar "husarrest"-principen som man kör med i Sverige där "hem"-tjänst och "boende"-service ska se till att man förflyttar sig mellan kök och mugg men inte ute i samhället.

Bakgrund

Under senare år har det funnits en inriktning i Danmark på att möjliggöra för yngre personer med funktionshinder att

leva normala liv i sina egna hem istället för på institutioner. Under §48,3 kan kommunen i speciella fall betala kostnader för anställning av personliga assistenter för "omsorg, övervakning och ledsagning" av personer med omfattande fysiska funktionshinder som bor i egna bostäder.

Den första gruppen människor där danska myndigheter insåg nödvändigheten av omfattande personlig assistans utanför institutioner var människor med andningsinsufficiens som följd av polio. Assistans enligt §48,3 har sedan dess använts för andra fysiskt funktionshindrade personer, om deras situation kan jämföras med situationen för respiratorberoende personer. Dessa grupper omfattar personer med förlamningar eller andra fysiska funktionshinder som avsevärt begränsar individens rörelseförmåga och möjligheter att utföra vanliga vardagliga sysslor.

Villkoren för biståndet är att behovet ska vara av en sådan art att det inte kan täckas genom den kommunala hemtjänsten som inte är avsedd för omfattande behov. Mindre än 10 procent av alla hemtjänstbrukare har mer än 13 tim/vecka. Ett annat villkor för att kunna få Århus-ordningen som bekräftats av beslut i överklagningsärenden under senare år är att kostnader som individen har på grund av sitt omfattande behov av personlig assistans inte kan täckas av vårdbidraget som ingår i förtidspensionen.

Kommentar:

Den svenska hemtjänsten, om det nu behöver påpekas för STILETTENS upplästa läsare, är inte heller avsedd för mera omfattande behov. Den kommunala hemtjänsten i Sverige kom till under 30-talet för att avlasta sjuka husmödrar. Sedan utökades kundkretsen och man underlättade hushållssysslorna för äldre människor som bodde hemma utan anhöriga som kunde dra lasset. Och så är det fortfarande i stort sett i landet som helhet. Mer än 30 tim/vecka per person är ytterst sällsynt. Servicen ges i de flesta kommunerna enbart under kontorstid.

Behörighet

Gruppen av personer i Danmark som är behöriga till bidrag för anställning av egna

personliga assistenter är mycket mindre än personkretsen som annars är behörig för bistånd enligt §48,3. Biståndet enligt Århus-ordningen utgår till personer

- som till en hög grad är beroende av andra personer i sin dagliga livsföring och som har ett omfattande behov av "omsorg, övervakning och ledsagning".
- när detta behov inte kan täckas av den reguljära kommunala hemtjänsten. T ex när den nödvändiga assistansen är av mycket personlig art så att brukaren måste kunna välja assistenterna själv och när assistansen består av uppgifter som inte ingår i den kommunala hemtjänsten som t ex ledsagning.
- som har eller förväntas ha en aktivitetsgrad som erfordrar speciellt stöd.
- som är i stånd att administrera sitt system själv så att de fungerar i princip som arbetsgivare för sina assistenter. Detta omfattar även förmågan att ta ansvar för sitt eget liv, att bedöma sitt assistans-behov, att aktivt delta i behovsprövningsprocessen och att ta över den dagliga administrationen av sin assistans.

De typiska personer som fått bistånd enligt Århus-ordningen är individer som har byggt upp eller håller på att bygga upp en oberoende tillvaro trots omfattande fysiska funktionshinder, som har lämnat föräldrarhemmet, som håller på att utbilda sig och som har flyttat ut eller vill undvika att bo på långvården eller liknande institu-

tion.

Det ekonomiska biståndet är inkomstrelaterat men kan reduceras med vårdbidrag som ingår i andra försäkringsförmåner.

Kommentar:

De här citerade reglerna finns i Århus

kommuns anvisningar om tillämpningen av §48,3. Vad som inte framgår av anvisningarna är de kommuninterna riktlinjer som ytterligare begränsar behörigheten. STIL fick under 1987 besök av ett antal borgerliga kommunalpolitiker från Malmö som nyss hade besökt Århus. Samma uppgifter fick jag bekräftat när jag träffade en högt uppsatt tjänsteman för Århus kommun. Behörigheten i Århus för §48,3 omfattar 12 specifika medicinska diagnoser. Har man behov av personlig assistans och man inte finns med på listan så var det otur. Har man inte fått en entydig "diagnos" så får man inte heller vara med. Århus-ordningen är alltså djupt förankrad i den medicinska modellen. Våra danska kamrater betraktas därmed i första hand som sjuklingar och enbart i andra eller tredje hand som medborgare med samma krav på medborgar- och mänskliga rättigheter som andra.

En ytterligare begränsning i behörighet utgör åldersgränserna. I Århus får man komma in i systemet enbart om man är mellan 22 och 45 år gammal. (Har man en gång börjat, får man dock fortsätta.) Anledningen är att man i Århus inte tror att folk utanför denna åldersgrupp har den nödvändiga mognaden för att hantera systemet. När jag nämnde för Århus kommuns tjänstekvinna att vi inom STIL vill ta in barnungar och utvecklingsstörda blev hon alldeles utom sig. Det skulle Århus kommun aldrig gå med på, sa hon.

Behovsprövning

Omfattningen av assistansen fastställs vid ett möte mellan brukaren, hans/hennes assistenter, hemtjänstinspektör och handikappsekreterare från socialdistriktet och en företrädare från primärhälsovården. Dessutom kan en företrädare från institutionen som brukaren planerar lämna bli inbjuden samt en specialist på klientens funktionshinder. Vid detta möte fattas beslut om assistenternas uppgifter, om hur många timmar assistans behövs och när på dagen assistans ska ges. De funktioner som brukaren själv kan utföra bildar grunden till behovsprövningen.

Behovsprövningen bygger på 24 tim/dygn. Färre timmar beviljas, om t ex brukaren önskar att vara ensam några timmar eller om en anhörig kan och vill ge assistans några timmar om dygnet. Socialkontoret kräver dock att makar och andra familjemedlemmar får tillräckligt med daglig vila för en normal livsstil.

Behovet omprövas en gång om året. Brukaren kan ansöka om en ny be-

havsprövning, när behoven förändras. Vid sjukdom eller liknande omständigheter är det möjligt att tidvis få flera timmar. Vid sjukhusvistelse kan assistansen dras in. Brukaren av Århus-ordningen är ansvarig för att informera socialkontoret om eventuella förändringar som kan påverka behovet som t ex förändringar i hushållssammansättning, familj eller sysselsättning.

Kommentar:

När man vistas på sjukhus är det mycket viktigt att ha sina egna personliga assistenter med sig. Är man så sjuk att man måste åka in på sjukhuset, har man inte krafter att ge anvisningar till nya människor om och om, framför allt när de är så överbelastade som på svenska sjukhus. Dessutom brukar sjukhuspersonal vara dåliga personliga assistenter, eftersom de har sina rutiner som de inte vill eller kan göra avsteg ifrån. Med våra varierande, individuella behov råkar vi illa ut på sjukhus, om vi inte tar med oss våra egna assistenter. Det är enormt jobbigt att inte ha några assistenter kvar när man behöver dem mest: på sjukhus och när man återvänder hem.

Arbetsgivaransvar

Socialkontoret begränsar brukarens arbetsgivaransvar på följande sätt. Kommunen betalar inte när makar arbetar mer än 8 tim/dygn, för assistenter under 18 år, för övertid.

Kommentar:

Dessutom kan kommunen säga upp assistenterna när man ligger på sjukhus. Det betyder ett oerhört ingrepp i arbetsgivar- och arbetsledaransvaret.

Att inte kunna betala övertid innebär avsevärda begränsningar. Vad händer om man är ute och reser och inte har råd att ta med sig två assistenter som kan turas om? I praktiken innebär det förmodligen ofta att man är tvungen att utnyttja sina assistenter, eftersom man inte kan betala skälig ersättning. Varför lägger sig kommunen i hur mycket anhöriga arbetar och varför får man inte anställa en 17-åring? Ålägger kommunen liknande begränsningar i andra företag? Det är förmynderi!

Administrativa rutiner

Antalet timmar som brukaren beviljas översätts till ett fast månadsbelopp genom att man först räknar ut det totala timantalet för året. Timantalet multipliceras sedan med den relevanta timlönen. Beloppet di-

videras genom 12. Assistenternas löner betalas enligt den kommunala lönesättning som fastställs i förhandlingar mellan kommunalarbetsförbundet och det danska kommun-förbundet. Vid månadsens slut räknar brukaren ut assistenternas löner. Kommunens månadsbelopp betalas in på ett särskilt konto i brukarens namn som brukaren får använda enbart för detta syfte. Kommunen rekommenderar starkt att banken får i uppdrag att automatiskt överföra lönerna till assistenternas konton.

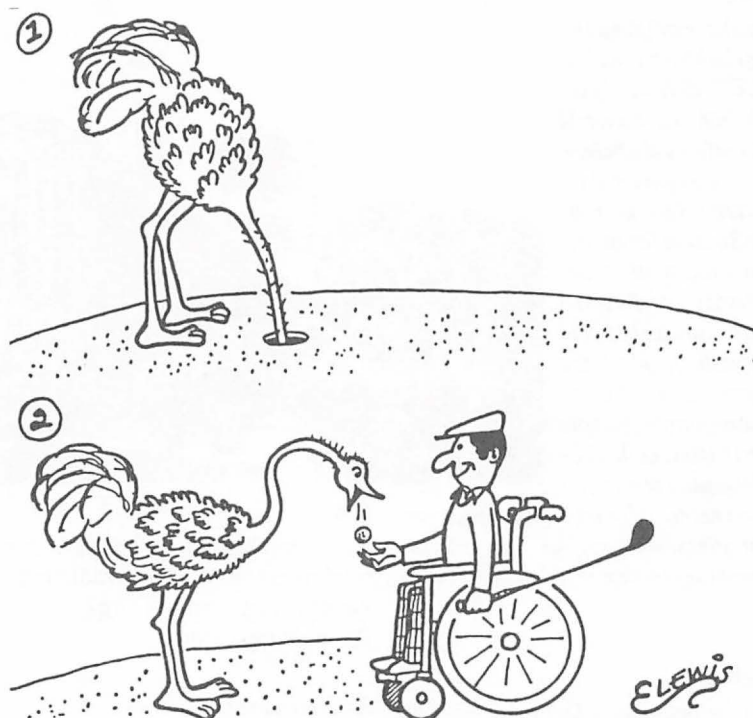
Kommunens månadsbelopp täcker kostnader för assistenternas löner och andra direkta arbetsgivarkostnader enligt dansk lag. Inga administrativa kostnader ingår såsom olycksfallsförsäkring, annonseringskostnader i samband med rekryteringen av nya assistenter, assistenternas utbildning, assistenternas resekostnader i samband med sitt arbete, assistenternas kostnader för mat eller teaterbiljetter när de är ute med sina "huvudmän" eller andra kostnader som uppstår genom att assistenterna tillbringar många timmar i brukarens hushåll. Om brukaren behöver personlig assistans vid semesterresor utanför landet, kan brukaren ansöka hos socialkontoret om ett bidrag för assistentens resekostnader.

Brukaren av Århus-ordningen har rätt att spara medel från en månad till den följande månaden. Besparingarna får dock

inte överstiga ett belopp som motsvarar en genomsnittsveckas löner. I sina anvisningar varnar kommunen för att om besparingarna överstiger detta belopp, så kan det användas som bevis på att kommunens tilldelning har varit för generös. Vid årsskiftet återgår oförbrukade medel till kommunen.

Kommentar:

Århus-ordningen måste vara enormt populär hos kommunala tjänstemän eftersom de slipper nästan all administration utan att behöva betala ett enda öre för den. Tänk hur mycket bekymmer de slipper genom att inte behöva rekrytera assistenter till brukare som kräver självbestämmande och lika livsvillkor! Men brukaren får inte det minsta finansiella stöd för sitt avsevärda förvaltningsarbete. I Stockholm med den hårda konkurrensen om arbetskraft, som råder nu, skulle vi inte ha en större chans att rekrytera personal utan annonsmedel. Att inga kostnader i samband med assistenternas tjänstgöring betalas av kommunen betyder att man inte kan använda assistansen till den grad som skulle ge funktionshindrade lika livsvillkor som andra medborgare. Det är ju endast höginkomsttagare som kan betala assistenternas resekostnader, traktamenten, inträdesbiljetter, mat när man rör sig ute i samhället eller reser. Att behöva ansöka hos kommunen om särskilda medel och

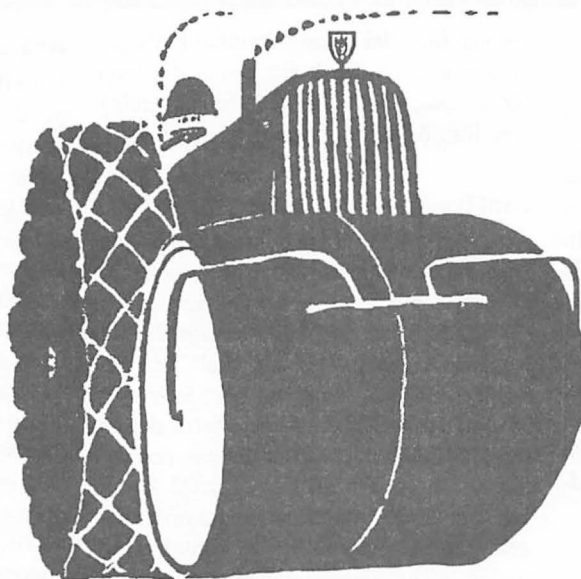
inträdesbiljetter, mat när man rör sig ute i samhället eller reser. Att behöva ansöka om särskilda medel och underkasta sig en ekonomisk behovsprövning varenda gång man reser känns förnedrande. När andra människor reser, behöver de inte blotta sitt liv inför tjänstemän. Att inte kunna spara timmar och disponera dem enligt egna varierande behov innebär att man är tvungen att ofta ansöka om extra timmar. På det sättet känner man sig alltid beroende.

Sammanfattning

För våra bröder och systrar som måste överleva med den kommunala hemtjänsten eller vistas på boendeservice låter Århus-modellen säkert bra. Att kunna välja assistenter, att kunna bo var som helst, att ha assistans även på jobbet och på fritiden, att slippa anpassa sina behov till institutionen, skulle innebära en enorm förbättring för de flesta av dem. Men för oss i STIL-projektet som redan har uppnått den friheten och mer, skulle Århus-ordningen betyda en enorm försämring av våra livsvillkor.

Vi måste ha fullt arbetsgivaransvar utan kommunens förmynderi. Som arbetsledare måste vi ha medel för administration, annars måste vi betala annonser och annat ur egen ficka. Många av oss skulle

inte ha råd med det. Vi måste ha medel för våra assistenters kostnader i samband med tjänstgöring. Annars är vi långt ifrån den

frihet som alla andra människor tar för givet och framför allt måste vi kunna disponera dessa medel utan att behöva ansöka hos kommunen varenda gång behov uppstår. De måste alltså vara inbakade i den timersättning som vi får av kommunen. Får vi en timersättning som motsvarar kommunens egna kostnader så uppnår vi personlig assistans med en mycket högre kvalitet än den som kommunen kan åstadkomma.

Kommunens egen självkostnad i form av timersättning ger oss också möjlighet att fortsätta med vårt arbete i STIL. Århus-modellen är inte utbredd i Danmark och skulle inte spridas så mycket i Sverige heller, eftersom det inte är någon kooperativ lösning. Var och en är lämnad till sig själv. Århus-modellen är enbart för en elit som har tillräckligt med egna pengar för att betala de kostnader som de inte får ersattas av kommunen. Århus-ordningen är enbart för dem som har förmågan att utan stöd sköta all administration. Det är därför man bara väljer människor mellan 22 och 45 och struntar i utvecklingsstörda och andra som uppenbarligen skulle behöva stöd.

Under vårt arbete med STIL-projektet har vi erfärut hur mycket mera styrka vi får om vi sammansluter oss och stöder varandra. En förening som STIL har mycket bättre möjligheter att förhandla sig fram till en skälig timersättning än den enskilde som ensam är helt utlämnad till kommunens godtycke. Genom kooperativet som arbetsgivare för våra assistenter kan vi koncentrera oss på arbetsledarrollen, genom kooperativets kurser, råd och stöd kan vi lära oss att bli bra arbetsledare. På det sättet kan många fler av oss vara med och förbättra sin personliga assistans och sina livsvillkor.

*Adolf **